

ДИСКУСІЇ

<https://doi.org/10.33608/0236-1477.2022.03.88-99>

УДК 929Шевченко-055.52:111.83

Олександр БОРОНЬ, доктор філологічних наук,
старший науковий співробітник
Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України
вул. М. Грушевського, 4, м. Київ, 01001
e-mail: ovboron@gmail.com
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-1014-2219>

СУЧАСНІ ВЕРСІЇ ШЕВЧЕНКОВОГО ПСЕВДОБАТЬКІВСТВА

На основі науково доведених фактів, документів, листування Шевченка спростовано дві гіпотези останнього часу про поетове батьківство щодо Софії Платонівни Закревської, у заміжжі Фелен (1845—?), і такого собі Федора Кириченка. Обидві версії, перша з яких претендує на абсолютну істинність, не мають реального підґрунтя. Їх автори вдаються до домислу, позбавлених логіки і здорового глузду припущень, оминаючи при цьому відомі реалії та обставини. Особливо прикро, що такі вигадки легковірно підхоплює вчительська громада, надаючи їм «прав громадянства» у публікаціях і в освітньому процесі.

Ключові слова: біографія, батьківство, гіпотеза, припущення, спростування.

Створення нової наукової біографії Шевченка неможливе без перевірки правдоподібних припущень та гіпотез, поширених у масовій свідомості. Більшість із них не витримують критики і без детального аналізу, натомість інші видаються на перший погляд настільки переконливими, що їх сприймають ледь не за істинні. До табуйованих свого часу, а нині палко обговорюваних питань належить гадане батьківство Тараса Шевченка. У медіа, популярних виданнях, навіть конспектах уроків, викладених в інтернеті, ти-

Цитування: *Боронь О.* Сучасні версії Шевченкового псевдобатьківства // Слово і Час. 2022. № 3 (723). С. 88—99. <https://doi.org/10.33608/0236-1477.2022.03.88-99>

© Видавець — ВД «Академперіодика» НАН України, 2022. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

ражується, зокрема, версія про те, що поет був батьком доньки Ганни Закревської (1822—1857) — Софії. Вчергове подибуємо цю романтичну історію у збірнику матеріалів науково-практичної інтернет-конференції «Відкриваймо нові грані шевченкознавства», виданому ще 2013 р. під грифом Департаменту освіти і науки Черкаської обласної державної адміністрації та Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради з рекомендацією до друку (на підставі двох рецензій) вченої ради названого Інституту. Згідно з анотацією, «посібник прислужиться як учнівській та студентській молоді, так і вчителям-словесникам, всім, хто прагне його духом запліднити українську ниву». Очевидно, «його» — це Шевченка. Водночас керівники проекту завбачливо зробили важливе застереження: «За вірогідність фактичного матеріалу і точність цитування відповідають автори. Підписані матеріали відображають винятково позицію авторів». У розділі збірника «Проблема родоводу Т. Шевченка у документах, а також у науковій, науково-популярній і художньо-біографічній літературі» в одному з матеріалів без заголовка за підписом учителя української мови та літератури Олени Коваль¹ сказано (стилістику зберігаю):

За спогадами Афанасьєва-Чужбинського, був він (Шевченко) улюбленим гостем у Закревських. І в 1843 році, коли Тарас познайомився на балу у Волховській з Ганною Закревською, в гості до Закревських разом з чародієм Гребінкою повіз його Віктор Забіла. Там він забезпечував їм вільне спілкування, відволікаючи злюку Платона Закревського своїми знаменитими настоянками під закуску гри в карти, до чого відставний полковник був великий любитель... Вийхав Тарас до Петербургу, захопивши дюжину барилець, полубарилець, пляшок цілющих Забілиних настоянок на всі випадки життя. У вересні-жовтні 1844 до Тараса навідувалася Ганна Закревська, що супроводжувала чоловіка при його черговій поїзді до Петербургу по тяжбах з сусідами. Тарас заради неї навіть змінив квартиру. Пригощалися дарованою Віктором «кохановкою». А через 9 місяців, в липні 1845 року, Ганна народила донечку Софію. Хресними були Віктор Закревській і його сестра. Платон не хотів і бачити дитину. Але і Тарасу не дали навіть на неї поглянути. Саме цим пояснюється його депресія і послідуєча хвороба, що трохи не привела до смерті (в усякому разі «Заповіт» він тоді написав) [2, 17].

Щоправда, з О. Коваль не випадає дискутувати, бо цей пасаж без поклику вона дослівно запозичила з писань кандидата технічних наук Володимира Сиротенка (Вербицького), якими той щедро ділився на різноманітних інтернет-ресурсах і 2011 р. випустив окремою книжкою (див.: [14, 239—240]).

Де в Олександра Чужбинського сказано про взаємини Шевченка і Ганни Закревської? Про це можна лише здогадуватися, бо мемуарист іноді згадує лише сестру її чоловіка письменницю Софію Закревську. В одному випадку, здається, мова саме про Ганну:

Что касается до любви в тесном смысле этого слова, то за все время моего знакомства с Шевченком я не заметил в нем ни одной привязанности, которую можно

¹ Мою увагу до цієї публікації привернула директриса Музею Тараса Шевченка в Торонто Людмила Погорелова, за що їй дякую.

было бы назвать серьезною. Он любил женское общество и увлекался, но никогда надолго. Как молодые люди, начнем, бывало, об этом разговор, и стоило только напомнить ему какое-нибудь его увлечение, он обыкновенно отзывался:

— Ах! дурница! Поки з нею балакаю, то буцімто щось і ворушиться у серці, а там і байдуже.

Но к одной особе он возвращался раза три, т. е. по крайней мере раза три при встрече с нею он увлекался. Давно, еще в первые времена знакомства нашего, он долго сидел возле нее на бале и все просил у нее на память хоть один голубой цветок, которыми отделано было платье. Молодая женщина шутила и шутя отказывала. Т. Г., однако же, изловчился и оторвал цветок. Так это и кончилось. Года через два случайно увидел я у него этот знак воспоминания. Т. Г. смешался немного.

— Славна молодичка, — сказал он мне, — і така пріятна, що, здається, й забудеш, а побачиш, то знов так тебе й тягне [17, 35].

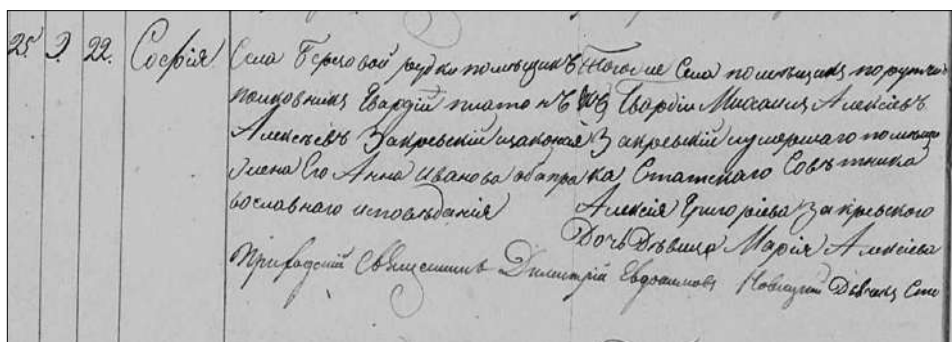
Поет, вірогідно, і справді познайомився з Ганною на балу в Тетяни Волховської в Мойсівці 29—30 червня 1843 р. [6, 92], а вже 2 липня у супроводі Олексія Капніста відвідав Яготин [6, 122]. Після щойно процитованого абзацу О. Чужбинський далі описав інше Шевченкове захоплення:

Завлекся было на короткое время он одной известной красавицей, которая кружила головы всем, кто попадал в заколдованный круг ее. Увлечение было сильное. Шевченко не на шутку задумывался, рисовал ее головку и несколько раз сочинял стихи. Я всегда был рад, когда кто-нибудь ему нравился: благородная натура эта делалась еще художественнее, и он работал тогда с большим рвением. Скоро, однако же, он разочаровался относительно красавицы. Пригласила она как-то его утром — прочесть ей одну поэму и сказала, что у нее никого не будет, что она желала бы одна насладиться чтением. Т. Г. исполнил ее желание. Шел он к ней с каким-то трепетом. Но какая же встретила его картина? В уютной гостиной красавица сидела на диване, окруженная студентом, гусаром и толстейшим генералом — тремя отъявленными своими обожателями, и искусно маневрировала по-своему, обманывая всех троих, то лаская поочередно надеждой, то приводя в отчаяние. Поэт смутился, и как прелестная хозяйка ни атаковала его любезностью — он ушел с твердым намерением никогда не посещать красавицы и сдержал свое слово [17, 36].

Петро Жур припускав [6, 94], що цією «відомою красунею» і була Г. Закревська, адже до її шанувальників, за спогадами Варвари Стороженко, належав офіцер гусарського полку, дислокованого тоді в Пириятині, граф Патрикій О'Рурк [16, 52 третьої пагінації].

14 січня 1844 р. з балу в Мойсівці Шевченко вирушив до Закревських у Березову Рудку в супроводі Селецьких [6, 227—228]. Підраховано, що там він міг перебувати не більше трьох днів, бо мав прямувати до Качанівки, щоб відвезти Григорію Тарновському належну йому копію портрета Миколи Репніна-Волконського [6, 229]. 23—24 лютого 1844 р. поет приїхав уже до Петербурга [6, 245]. В. Сиротенко не наводить жодних документальних підтверджень тому, що подружжя Закревських у вересні-жовтні 1844 р. перебувало у столиці.

Як з'ясував П. Жур, Шевченко восени 1844 р. переїхав із будинку Кастюріна на 5-й лінії, 8 на свою останню студентську квартиру в Петер-

Запис про народження С. Закревської у метричній книзі церкви Святої Трійці с. Березова Рудка Пирятинського повіту Полтавської губернії. 1845 р. Державний архів Чернігівської обл. Ф. 1462. Оп. 1. Спр. 5663. Арк. 8 зв.

бурзі. Ні місяць, ні тим більше день переїзду не відомі. Художник Віктор Ковальов згадував про це помешкання:

Я, подобно многим нашим землякам, стремящимся к художественному образованию, приехал в столицу с ничтожными денежными средствами. В таком положении обыкновенно сближаешься с подобными же себе товарищами и устраиваешь жизнь свою сообща, как можно проще, и вот, сойдясь с такими же тремя юношами — К[арпом], Г[удовским] и Р[оговым], — мы заняли в доме Бема на Васильевском острове в 1-й линии весьма скромное помещение, состоящее из одной проходной комнаты с перегородкой. За перегородкой жили мы четверо, а налево, не доходя до перегородки, вела дверь в другую комнату, которую занимал Т. Гр. Это была уютная комнатка с одним окном, убранная заботливой женской рукою кисейными занавесками [17, 67].

Шевченко разом із товаришами мешкав у будинку Юхима Бема на 2-й (а не на 1-й) лінії Васильєвського острова (дім не зберігся, нині це ділянка будинку № 3) з осені 1844 р. до кінця березня 1845-го [8, 104—107, 111]. В. Ковальов, схоже, натякав, що про поета тоді турбувалася якась жінка, хоча, можливо, нею була квартирна господиня. Відомостей для будь-яких висновків явно бракує.

Софія Платонівна Закревська народилася 9 липня 1845 р. (охрестили її 22-го), але її хрещеним батьком був не Віктор, а Михайло Закревський, хрещеною — його сестра Марія [12, 119; 21, арк. 8 зв.²]. Назвали дитину, ймовірно, на честь сестри Платона Закревського. На яких підставах В. Сиротенко пише, що той нібито не хотів бачити дочку, знову ж таки невідомо. Поет у липні-вересні 1845 р. до Березової Рудки не заїжджав. Від депресії в цей час не потерпав: подорожував Полтавщиною і Київщиною, написав низку творів. У жовтні того ж року захворів на застуду з гарячкою, а у грудні — на висипний тиф [11, 51, 55, 220].

12 січня 1846 р. Шевченко знову перебував у Мойсівці серед гостей на іменинах Т. Волховської, де зустрівся з Г. Закревською та її зовицею

² Дякую за вказівку на архівне джерело Галині Карпінчук.

Марією. Невдовзі після того, за спогадами О. Чужбинського, поет гостював у Закревських:

Зимой мы съехали у З[акревс]ких. Шевченко был у них как свой и с удовольствием проживал в их гостеприимном доме. Иногда съезжались к В[иктору] А[лексеевичу] некоторые поклонники Бахуса и совершались знаменитые празднества. Но Т. Г. любил и женское общество, нередко просиживал в гостинной у хозяйки в дружеском кружке, весело болтая, слушая музыку или звучным своим голосом распевая заунывные украинские песни. Никакие тогда усилия поклонников Бахуса не в состоянии были его отнять у нас, и кончалось тем, что В[иктор] А[лексеевич] с товарищами приходил из флигеля и все вместе мы просиживали далеко за полночь [17, 17—18].

Як вирахував П. Жур, це могло бути тільки у другій половині січня 1846 р. [5, 183]. Тобто народження Софійки не вплинуло на взаємини Шевченка і Закревських.

Такими є факти. Однак і на популярному сайті «Родовід» — «багатомовному генеалогічному дереві, в якому кожен може вільно створити своє власне родове дерево або змінити, або доповнити запис про будь-яку сім'ю чи людину» — Шевченка вказано батьком цієї дитини: «Софія Тарасівна Шевченко (Закревська)» [13]. Про долю Софії Платонівни більш-менш достовірно відомо лише те, що вона вийшла заміж за Джеймса Фелена, американського громадянина, який мешкав у Парижі [12, 119].

«Власні версії і припущення» про ще одне ймовірне Шевченкове батьківство запропонувала відома письменниця Антонія Цвід, авторка роману-трилогії про коханих жінок поета. Мова, однак, далі піде не про її художній твір, а статтю-дослідження [19], висновок щодо якої вона залишила «на розсуд науковців, шевченкознавців» [19, № 13, 7]. Письменниця наводить зі спогадів О. Чужбинського уривок про маловідоме захоплення Шевченка влітку 1846 р.:

Еще я помню одно увлечение в Киеве. Рисуня Лавру и ее подробности, он познакомился с приезжим семейством богомольцев, в котором была очень хорошенькая молодая девушка. По вечерам Шевченко начал пропадать и не говорил, где просиживал до полуночи, и так как у нас было в обычае не спрашивать друг у друга отчета, то я несколько дней не знал, что поэт увлекается. На живописной дикой тропинке, ведшей из Царского сада на Подол прямо чрез скалистый берег, я однажды нечаянно увидел Т. Г. в незнакомом обществе, состоявшем из двух старух, нескольких детей и хорошенькой девушки. Последняя откинула воаль. Раскрасневшееся личико ее, окаймленное светлыми волосами, было замечательно. Смеясь чистым, почти детским смехом, она слушала Т. Г., который, спускаясь рядом с нею, рассказывал ей должно быть что-нибудь забавное. Я подымался в гору. Т. Г. только спросил меня, куда я иду, и сказал, что провожает знакомых в Братский монастырь. На третий день он был очень скучен, и признался мне в своем увлечении. Незнакомое мне семейство уехало уже в деревню [17, 36—37].

Тут А. Цвід уриває цитування. За її словами, поет не став пускати товариша у свою душу, лише відмахнувшись повідомленням, що дівчина вже заручена. Письменниця висуває сміливе припущення: «А що, коли насправді вона була заручена саме за ним, однак він не насмілився озву-

чити ім'я нареченого?» [19, № 13, 6]. Відповідний епізод завершувався в мемуариста словами: «Девушка эта была за кого-то сговорена и в сентябре назначили свадьбу» [17, 37]. Тому й був Шевченко «скучен». Але це не зупиняє А. Цвід: «І тоді я перенеслася думкою в ті місця, де Шевченко гостював до того, як повернувся до Києва. Седнів! Саме там і могла бути ота загадкова красуня з лаврських пагорбів, яка “ухала уже в деревню”, бо ж, як відомо, Шевченко напередодні повернувся з Седнева від братів Лизогубів, де мешкав і творив певний час» [19, № 13, 6]. Логіки тут явно бракує. У березні-квітні 1846 р. поет перебував то в Чернігові, то в містечку Седнів [7, 131], але ж це не означає, що зустрінута в Києві родина теж приїхала саме з Седнева, який у той час «деревней» важко було назвати.

Далі А. Цвід доволіно пов'язує Шевченкові слова в листі до Осипа Бодянського від 3 січня 1850 р. з «седнівською дівчиною»: «Ось бач, як зо мною діялось. Поїхав я тойді в Київ із Петербурга, тойді, як ми з тобою в Москві бачились, і думав уже в Києві ожениться та й жить на світі, як добрі люде живуть, — уже було й подружжя найшлось. Та Господь не благословив моєї доброї долі! — не дав мені докончить віку короткого на нашій любій Україні» [18:6, 51]. В академічному виданні цей уривок однозначно потрактовано як слова про невдалий намір одружитися з дочкою священника Кирилівки Григорія Кошиця — Феодосією: батько дівчини не дав згоди на шлюб [18:6, 348], однак дослідниця переконана, що «київська адреса» одруження свідчить проти попівни, а шлюбіві нібито завадив уже арешт. Поет зустрівся з О. Бодянським у Москві у проміжку 28 березня — 2 квітня 1845 р. [7, 115], до Ф. Кошиць сватався під час перебування в Кирилівці наприкінці вересня того ж року [7, 123], тому «тойді» аж ніяк не може стосуватися наступного року — 1846-го. Враження від знайомства з дівчиною в Лаврі справді лягли в основу автобіографічного епізоду повісті «Близнецы» (див. сторінки повісті: [18:4, 110—112]), проте ідентифікація літньої пані та дівчини як «седнівських жінок» не має підстав.

«Взаимные наши посещения продолжались без малого год и кончились тем, что я уже другой месяц в роли жениха и совершенно счастлив» [18:4, 119], — повідомляє герой-оповідач повісті «Близнецы» Саватій, в образі якого А. Цвід убачає Шевченкові риси. Така вказівка на тривалість відвідин, стверджує вона, не випадкова: «Саме стільки поет і міг бути знайомий з седнівчанкою з початку березня 1846 року — свого перебування в Седневі. І це, як на мене, може бути аргументом на користь седнівської красуні» [19, № 13, 6]. Зрозуміло, наведена заувага з художнього твору нічого не доводить, тим більше що поет не вчашав до якоїсь дівчини впродовж року.

А. Цвід звертається до акварелі із зображенням нібито лаврських пагорбів та двох жінок, яку вважає Шевченковою, бо її підписано «Невідомий рисунок Т. Шевченка». Годі збагнути, про який твір мова. Навівши уривок із поетового листа до Андрія Лизогуба від 22 жовтня 1847 р. («Шкода, що я не покинув тойді у вас рисунок київського саду, бо він

і всі, що були при мені, пропали. У І. Фундуклея» [18:6, 35]), авторка робить висновок:

Це ж як можна було дорожити цим рисунком «київського саду»... з зображенням двох жінок, щоб лише за одним ним отак побиватися! Згадати саме про нього! І цікаво, що саме седнівчанинові він висловлює свій жаль з приводу втрати рисунка «з київського саду»! Це і є прямою вказівкою на те, що дами з лаврських пагорбів і є седнівчанками. І саме це розвіяло мої остаточні сумніви. Отже, я для себе зробила остаточний висновок, що дівчина з «замечательным личиком»... — седнівчанка. На щастя, роботи Шевченка були збережені в жандармських архівах. І сьогодні, як на мене, цю роботу можна перейменувати з «Невідомого рисунка» на «Київський сад», як її називав сам Шевченко [19, № 13, 7].

От тільки Шевченків малюнок «Київський сад» насправді досі не знайдено [18:8, № 225], тому щό збирається А. Цвід перейменувати, неясно, а про долю малюнків, залишених в Івана Фундуклея, можна прочитати в Повному зібранні творів [18:8, № 234].

Осердя розвідки письменниці становить виклад на основі родинних переказів доволі плутаної історії про гаданого Шевченкового сина Федора від невідомої на ім'я седнівчанки. За словами його далекого нащадка Михайла Байдакова, Шевченко був закоханий у доньку Івана Назаровича Стадниченка, що під час франко-російської війни у 1812 р. врятував життя Віталію Івановичу Лизогубу. Лизогуби із удячності взяли на виховання дітей І. Стадниченка — сина і дочку, навчили їх манерам, грамоті, музиці, танцям. Седнівчани буцімто не раз бачили, як Шевченко з тією дівчиною постійно гуляв уздовж річки Снов. Одруженню завадив арешт. Лизогуби нібито привезли свою вихованку до маєтку на хутір Глібовка, щоб приховати її вагітність. Згодом видали заміж за літнього колезького асесора Кириченка, якому Лизогуби надали землю і дім у Носівці, де і народився «Шевченків син» Федір. Сказане підтверджується народними переказами [19, № 13, 7], а от документальних доказів немає³. Сперечатися тут ні з чим: таких розповідей можна назбирати не на один десяток дітей.

Дослідниця, крім того, проводить «седнівські» аналогії з поемою «Марія», своєрідно пояснюючи уривок із Шевченкового листа до Варвари Репніної від 7 березня 1850 р. про задум цієї поеми і картини з зображенням Христа. «Молюся Богу и не теряю надежды, что испытанию моему придет когда-нибудь конец. Тогда отправляюся прямо в Седнев и, по мере сил моих, олицетворю мою так долго лелеянную идею» [18:6, 55], — зацитовавши Шевченка, А. Цвід вигукує: «Отже, таки Седнів! У Седневі були його думки, коли зародився задум “Марії”, коли він писав: “во мне родилась мысль описать сердце матери по жизни Пречистой Девы”! Чи не вказує це і справді на те, що він міг знати, що седнівська наречена вже була при надії? І він боготворив її пречистий образ! І саме тому поема не була названа “Свята Марія”, як годилося б,

³ За результатами неопублікованих розшуків Г. Карпінчук, власну сім'ю Федір Кириченко створив на початку 1890-х років, у 1894 р. у нього з'явився первісток Юхим (Державний архів Чернігівської області. Ф. 679. Оп. 10. Спр. 790. Арк. 138 зв.), із чого логічно випливає, що сам Ф. Кириченко народився, очевидно, у 1860—1870-х роках.

а просто «Марія»» [19, № 15, 6]. Таке витлумачення надумане. Після слів про втілення ідеї засланець з абзацу продовжує: «В Седневской церкви над иконостасом два вделанные в стену железные крюка меня неприятно поражали — и я думал, чем закрыть их? и ничего лучше не мог выдумать, как картиною, изображающей смерть Спасителя нашего. Если не ошибаюсь, я говорил об этом с Андрей Ивановичем» [18:6, 55]. А перед цим вище писав, що йому не дозволили змалювати запрестольний образ Христа для оренбурзького костелу. Щоправда, уривок про седнівську церкву з неестетичними крюками дослідниця наводить далі. Утім, саме у зв'язку з бажанням намалювати для згаданої церкви образ і згадує художник Седнів, хоча, можливо, також маючи намір написати у маєтку Лизогубів «Марію». Проте у кожному разі міфічна седнівська покритка тут ні до чого.

А. Цвід бідкається, що у листах А. Лизогуба до Шевченка на заслання «ані словечка про трагедію з його нареченою, яку Тарас Григорович вимушено покинув. Бодай би хоч який натяк!..» [19, № 15, 7]. Так, ніби «трагедія» — уже доведений факт. Письменниця губиться у здогадах, чому А. Лизогуб раптово перервав листування:

Дехто схиляється до думки, що Андрій Лизогуб отримав жорсткий наказ з Третього відділення жандармів. А можливо, все було просто — повернувшись з Одеси до Седнева, він дізнається правду про історію з вагітною Тарасовою нареченою, яку мусили віддати за нелюба, і перестає писати Тарасові, аби ненароком не виказати другові того нещастя. Можливо, саме через це обидва брати й не писали Шевченкові — промовчати, все одно що збрехати, згрішити перед Богом. А вони, особливо Андрій, судячи з листів, були дуже богобоязливі [19, № 15, 7].

Останній уцілілий лист А. Лизогуба до поета датується 15 липня 1848 р. [3, 156—157]; Шевченко дістав його через перебування у складі Аральської описової експедиції орієнтовно тільки 26 вересня того ж року на Косаралі, але, за власним зізнанням на допиті, не відповідав [15, 221]. Зрозуміло, А. Лизогуб, свого часу попереджений про складність листування в експедиційних умовах, більше й не писав. Поет звернувся до нього вже 8 листопада 1849 р., а той відповів у кінці листопада — на початку грудня 1849 р. (див. докладно: [1, 88]). Цей лист А. Лизогуба не знайдено, Шевченко відписав йому 29 грудня того ж року. Тому твердження А. Цвід, що А. Лизогуб урвав листування з поверненням у Седнів, не відповідає фактам. Листування, поза сумнівом, тривало й далі, бо 14 березня 1850 р. поет дякував братам Лизогубам за надіслані гроші та книжку [18:6, 56], що стало їхньою відповіддю на його послання від 29 грудня 1849 р. Велику частину кореспонденції було спалено напередодні другого арешту 23 квітня 1850 р.

За відомостями Льва Жемчужникова, Андрій Лизогуб унаслідок виявленого під час обшуку листування з поетом «имел большие неприятности, подпав под надзор III Отделения» [4, 163]. Олександр Кониський на підставі приватного листа того ж Л. Жемчужникова пояснював докладніше:

Літуючи р. 1850 в Чернігові у своїх свояків Занькевичів, Орлов через чернігівського губернатора Павла Гессе покликав до себе Лизогуба. Віч-на-віч він ганьбив його за приятелювання і листовання з Шевченком і царським іменем заборонив йому листуватися з ним, похваляючись, що інакше — «і про його — Лизогуба — знайдеться місце там, де перебуває Шевченко». За Лизогубом з того часу був потайний догляд поліції [10, 325].

Тому серед шевченкознавців немає розбіжностей у розумінні причин подальшого мовчання А. Лизогуба.

Спираючись на згадувані мемуари О. Чужбинського, іншого роду «відкриття» робить Олена Заєць у статті⁴, опублікованій у збірнику наукових праць під грифом Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського НАН України. Вона повідомляє сенсаційну інформацію про досі невідомий епізод Шевченкової біографії:

17 травня 1846 р., як видно з документів Докладного реєстру резолюцій Духовного собору Києво-Печерської лаври за 1846 р., після клопотання генерал-губернатора Д. Г. Бібікова до митрополита Київського та Галицького Філарета допустити художника Т. Г. Шевченка для змалювання видів Києво-Печерської лаври була накладена резолюція митрополита: «Прийняти послушника Григорія Червинського (так тимчасово вирішили назвати Т. Г. Шевченка для безперешкодного виконання доручення Археографічної комісії) на послух до начальника лаврських іконописців» [ЦДІАУК, ф. 128, оп. 1, спр. 367, арк. 182 зв.]. Його товариша О. С. Чужбинського також зарахували до послушників за особливою резолюцією митрополита: «Зарахувати в послушники з дозволом потрудитися на винограднику» [9, 215].

Перевірка наведеного повідомлення⁵ показала, що насправді першу процитовану резолюцію накладено на клопотання колишнього послушника Кам'янецького Свято-Троїцького монастиря Григорія Червинського про прийняття його в Лавру на послух. Про дальший розгляд його клопотання свідчить рішення, наведене у другій колонці: «О Червинском доложить его высокопреосвященству, что проситель по билету не может быть принят в послушники как [исключенный] из духовного звания и имеющий билет на срок для избрания рода жизни» [20, арк. 182 зв.]. У третій колонці: «О Червинском истребовать сведения от Подольской духовной консистории, как он себя вел, находясь в духовном звании, и не опорочил ли своего поведения» [20, арк. 182 зв.]. Виникає логічне питання: який зв'язок між реальним Г. Червинським і Шевченком? Жодного. Друга процитована в О. Заєць резолюція стосується клопотання козака Андрія Тарануценка. Він так само не має стосунку до О. Чужбинського. Легковажність, із якою кандидат наук перетворює Червинського на Шевченка, не може не дивувати.

Розглянуті гіпотези недавнього часу, автор першої з яких беззастережно претендує на правдивість, насправді не мають реального підґрунтя і суперечать науково доведеним фактам і документам. В. Сиротенко

⁴ Публікацію зауважив Михайло Назаренко.

⁵ Складаю сердечну подяку за опрацювання архівних документів Людмилі Демченко і Геннадію Боряку.

власні домисли видає за істину в останній інстанції, тоді як А. Цвід, намагаючись знайти докази сумнівному родинному переказу, вдається до позбавлених логіки та здорового глузду припущень і оминає при цьому відомі обставини. Кривотлумачень зазнають і мемуарні джерела, зокрема спогади О. Чужбинського, що зайвий раз свідчить про невідкладну потребу науково-критичного видання корпусу спогадів про Шевченка. Особливо прикро, що вигадки В. Сиротенка легковірною підхоплює вчительська громада, надаючи їм «прав громадянства» у публікаціях і в освітньому процесі.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Боронь О.* Коли Шевченко отримав листи від А. Лизогуба та М. Александрійського за 1848 рік? // Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. 2021. Т. 32 (71). № 2. Ч. 2. С. 85—89.
2. Відкриваймо нові грані шевченкознавства. Матеріали науково-практичної Інтернет-конференції. Черкаси, 2013. 155 с.
3. Епістолярій Тараса Шевченка: У 2 кн. / упорядк. С. А. Гальченко, Г. В. Карпінчук; наук. ред. О. В. Боронь; передмова М. Х. Коцюбинської; комент. В. С. Бородіна, В. П. Мовчанюка, М. М. Павлюка та ін. Харків: Фоліо, 2020. Кн. 1: 1839—1857. 635 с.
4. *Жемчужников Л.* Мои воспоминания из прошлого. Ленинград: Искусство, 1971. 483 с.
5. *Жур П.* Дума про Огонь: З хроніки життя і творчості Тараса Шевченка. Київ: Дніпро, 1985. 434 с.
6. *Жур П.* Літо перше: З хроніки життя і творчості Тараса Шевченка. Київ: Дніпро, 1979. 278 с.
7. *Жур П.* Труді і дні Кобзаря: Літопис життя і творчості Т. Г. Шевченка / вст. стаття М. М. Павлюка. Київ: Дніпро, 2003. 520 с.
8. *Жур П.* Шевченківський Петербург. Київ: Дніпро, 1972. 194 с.
9. *Заєць О.* Тарас Григорович Шевченко і Києво-Печерська лавра // Українська біографістика: Збірник наукових праць Інституту біографічних досліджень. Київ, 2014. Вип. 11. С. 211—220.
10. *Кониський О.* Тарас Шевченко-Грушівський. Хроніка його життя / уряд. В. Смілянська. Київ: Кліо, 2014. 670 с.
11. *Марцінковський І. Б.* Історико-медичне дослідження стану здоров'я та причини смерті Т. Г. Шевченка у контексті розвитку медичної науки XIX—XXI століть. Миколаїв: НУК, 2014. 296 с.
12. *Модзалевський В. Л.* Малороссийский родословник. Киев, 1910. Т. 2: Е—К. VI, 720, 20 с.
13. Родовід. URL: <https://uk.rodovid.org/wk/запис:687814> (2.10.2021).
14. *Сиротенко (Вербицький) В.* Незнайомий Вам Тарас Шевченко та його побратими. [Б. м.:] Lulu, 2011, 379 с.
15. Слідчо-наглядові справи Тараса Шевченка. Корпус документів (1847—1859). Метаграфовані тексти / упор. Г. Боряк, Л. Демченко, В. Шандра; відп. ред. В. Смолій. Київ: Арій, 2018. 880 с.
16. [*Стороженко В. А.*] Из воспоминаний Варвары Ананьевны Стороженко, урожденной Александрович // Стороженки: фамильный архив. Киев: тип. Г. Л. Фронцкевича, 1910. Т. 8. С. 43—55.
17. Спогади про Тараса Шевченка. Критичне видання. Видання підготували О. Боронь і М. Назаренко. Київ: Критика, 2022. Т. I. Кн. 2 (у друці).
18. *Шевченко Т.* Повне збір. тв.: У 12 т. Київ: Наукова думка, 2001—2014.
19. *Цвід А.* Наречена з лаврських пагорбів // Українська літературна газета. 2018. 29 черв. № 13. С. 6—7; 13 лип. № 14. С. 6—7; 27 лип. № 15. С. 6—7.

20. Центральний державний історичний архів України, м. Київ. Ф. 128. Оп. 1. Спр. 367.
21. URL: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q9M-CSMV-N3Z9?i=224&cat=1912235> (15.09.2021). Державний архів Чернігівської обл. Ф. 1462. Оп. 1. Спр. 5663.

Отримано 5 жовтня 2021 р.

REFERENCES

1. Boron, O. (2021). Koly Shevchenko otrymav lysty vid A. Lyzohuba ta M. Aleksandriiskoho za 1848 rik? *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho. Seriya: Filolohiia. Zhurnalistyka*, 32 (71), № 2, 2, 85—89. http://www.philol.vernadskyyournals.in.ua/journals/2021/2_2021/part_2/18.pdf [in Ukrainian]
2. *Vidkryvaimo novi hrani shevchenkoznavstva. Materialy naukovykh Internet-konferentsii*. (2013). Cherkasy. [in Ukrainian]
3. *Epistolarii Tarasa Shevchenka* (2020). (Part 1). Kharkiv: Folio. [in Ukrainian]
4. Zhemchuzhnikov, L. (1971). *Moi vospominaniia iz proshlogo*. Leningrad: Iskusstvo. [in Russian]
5. Zhur, P. (1985). *Duma pro Ohon: Z khroniky zhyttia i tvorchosti Tarasa Shevchenka*. Kyiv: Dnipro. [in Ukrainian]
6. Zhur, P. (1979). *Lito pershe: Z khroniky zhyttia i tvorchosti Tarasa Shevchenka*. Kyiv: Dnipro. [in Ukrainian]
7. Zhur, P. (2003). *Trudy i dni Kobzaria: Litopys zhyttia i tvorchosti T. H. Shevchenka*. Kyiv: Dnipro. [in Ukrainian]
8. Zhur, P. (1972). *Shevchenkiivskiy Peterburh*. Kyiv: Dnipro. [in Ukrainian]
9. Zaiets, O. (2014). Taras Hryhorovych Shevchenko i Kyievo-Pecherska lavra. *Ukrainska bihrafistyka: Zbirnyk naukovykh prats Instytutu bihrafichnykh doslidzhen*, 11, 211—220. [in Ukrainian]
10. Konyskyi, O. (2014). *Taras Shevchenko-Hrushivskiy. Khronika yoho zhyttia*. Kyiv: Klio. [in Ukrainian]
11. Martsinkovskiy, I. B. (2014). *Istoryko-medychne doslidzhennia stanu zdorovia ta prychny smerti T. H. Shevchenka u konteksti rozvytku medychnoi nauky XIX—XX stolit*. Mykolaiv: NUK. [in Ukrainian]
12. Modzalevskii, V. L. (1910). *Malorossiiskii rodoslovnik*. Vol. 2. Kiiev. [in Russian]
13. *Rodovid*. <https://uk.rodovid.org/wk/zapys:687814> (2.10.2021). [in Ukrainian]
14. Syrotenko (Verbytskyi), V. (2011). *Neznaiomyi Vam Taras Shevchenko ta yoho pobratymy*. Lulu. [in Ukrainian]
15. *Slidcho-nahliadovi spravy Tarasa Shevchenka. Korpus dokumentiv (1847—1859). Metabrafovani teksty*. (2018). Kyiv: Arii. [in Ukrainian]
16. [Storozhenko, V. A.]. (1910). Iz vospominanii Varvary Ananievny Storozhenko, urozhdennoi Aleksandrovich. *Storozhenki: familnyi arkhiv*. Vol. 8. Kiiev: [tip. G. L. Frontskevicha], pp. 43—55. [in Russian]
17. *Spobady pro Tarasa Shevchenka. Krytychne vydannia* (2022). (Vol. I. Part 2). Kyiv: Krytyka. [in Ukrainian]
18. Shevchenko, T. (2001—2014). *Povne zibrannia tvoriv* (Vols. 1—12). Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian]
19. Tsvid, A. (2018, June 29, July 13, 27). Narechena z lavrskykh pahorbiv. *Ukrainska literaturna hazeta*, 13, 6—7; 14, 6—7; 15, 6—7. [in Ukrainian]
20. Central State Historical Archive of Ukraine, Kyiv (Collection 128, Inventory 1, File 367). [in Russian]
21. <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q9M-CSMV-N3Z9?i=224&cat=1912235> (15.09.2021). State Archive of Chernihiv region (Collection 1462, Inventory 1, File 5663). [in Russian]

Received 5 October 2021

Oleksandr Boron, doctor of philology, senior research fellow
Shevchenko Institute of Literature
4 M. Hrushevskoho st., Kyiv, 01001
e-mail: ovboron@gmail.com
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-1014-2219>

MODERN VERSIONS OF SHEVCHENKO'S ALLEGED PATERNITY

The creation of a new scholarly biography of Shevchenko is impossible without testing plausible assumptions and hypotheses prevalent in the mass consciousness. Most of them do not stand up to criticism and miss any detailed analysis, while others seem at first glance so convincing that they are perceived almost as a truth. Shevchenko's alleged paternity used to be one of the taboo issues but now it is fervently debated, attracting many — both admirers of his word and ill-wishers.

In the media, popular editions, and even outlines of the lessons available on the Internet, the idea that the poet was the father of Hanna Zakrevska's (1822—1857) daughter, Sofiia Platonivna, married Felen (1845—?), is being replicated. Volodymyr Syrotenko (Verbytskyi), Candidate of Technical Sciences, actively defends this view. Another hypothesis belongs to the writer Antonina Tsvyd who tries, in her research paper, to substantiate legendary folk stories about the alleged Shevchenko's son Fedir whose mother was an unknown resident of Sedniv.

The statements and assumptions made in the publications of these authors have been critically verified by comparison with dependable information, which showed that both versions do not have any real basis and contradict properly proven facts and documents. V. Syrotenko presents his conjectures as the purest truth, while A. Tsvyd, trying to find evidence for dubious legends, resorts to assumptions devoid of logic and common sense while leaving well-known circumstances without attention. Memoirs are also misinterpreted, in particular the ones of Oleksandr Chuzhbynskyi, and it once again testifies to the urgent need for a critical edition of a corpus of memoirs about Shevchenko. It is especially unfortunate that V. Syrotenko's inventions are recklessly picked up by the community of teachers who 'legalize' them in publications and the educational process.

Keywords: biography, fatherhood, hypothesis, assumption, refutation.